

Originalni naučni rad

UDK 321.011:323.1

DOI br. 10.7251/SVR1409009V

COBISS.SI-ID 4560664

SAMOOPREDELJENJE NARODA I SUVERENOST DRŽAVA

Prof. dr Božidar Veljković¹

Mr Lea Marija Colarič Jaskše

Doc. dr Borut Vojinović

Fakultet za turizem, Univerza v Mariboru

Apstrakt: Pravo na samoopredeljenje i otepljenje je u određenom istorijskom razdoblju bila romantična vizija mnogih složenih država i integriranih narodnih zajednica, koje su u tom pravnom institutu međunarodnog prava videle svoju bolju budućnost. Međutim, u uslovima globalizacije i jednopolarnog sveta, korišćenje ili upotreba toga prava može da bude za mnoge »otepljenje« zajednice avantura sa nesagledivo lošim posledicama po njih. Praksa pokazuje, da je većina onih naroda ili zajednica, koje su sanjale nezavisnost i suverenost za sebe, otepljenjem postigle samo drugi i teži oblik zavisnosti i neslobode. S aspekta razvoja građanskih demokratija, samoopredeljenje u vidu otepljenja određenih naroda od međunarodno priznatih državnih zajednica je proces, koji protivureči osnovnoj ideji o građanskoj i demokratskoj državi, odnosno državi građana, zajednice ljudi a ne naciona. Dakle, u novim okolnostima pravo naroda na samoopredeljenje i otepljenje nema više onaj značaj, koji je imalo u prošlosti, što su najbolje pokazali rezultati otepljenja država bivše Jugoslavije i referendum za otepljenje Škotske od Velike Britanije.

Ključne reči: *pravo, međunarodno pravo, samoopredeljenje, otepljenje, secesija, globalizacija, država, politika.*

AKTUELNOST SAMOOPREDELJENJA KAO LJUDSKOG KOLEKTIVNOG PRAVA

Samoopredeljenje i otepljenje naroda (nations), u novijoj istoriji sveta predstavlja neotuđivo, ali istovremeno i nikada celovito konzumirano pravo na stvaranje nacionalnih država, ali isto tako i ***pravo na ujedinjenje u nove državne tvorevine***, koje su pojedini narodi različito koristili. Jedno od osnovnih u nauci još nerazjašnjenih pitanja jeste definisanje subjekta prava naroda na samoopredeljenje, tj. određivanje pojma šta je »nacija«,

---

¹ Doktor političkih nauka, dekan Fakulteta za turizam Univerziteta Maribor, e-mail: bozidar.veljkovic@um.si

»narod«². Budući da ne postoji širi međunarodni politički konsenzus o ovom problemu, a ne postoji ni sistem jasno izdiferenciranih normi međunarodnog prava, kojima bi ova materija bila uređena. Taj legalistički deficit na međudržavnom nivou dozvoljava različit odnos država, prema upotrebi istog kolektivnog ljudskog prava, što daje mogućnosti za izazivanje kriza i političke nestabilnosti u svetu. Zbog svega rečenog, danas se u naučnoj i političkoj javnosti suprotstavljaju dve inače značajne vrednosti: teritorijalni integritet, odnosno celovitost i suverenost međunarodno priznatih država, a sa druge strane kolektivno ljudsko pravo naroda na samoopredeljenje i otcepljenje. Za međunarodnu stabilnost i mir u svetu potreban je jasan, pregledan, konzistentan i konsenzualno prihvaćen međunarodni sistem pravnih normi, instituta i institucija, čije značenje i odluke trebaju biti obavezujuće za sve subjekte međunarodnog prava.

Imajući u vidu istorijsku ulogu ovoga prava, od vremena nastanka država, preko oblikovanja nacija kao etničke kategorije, do savremenih težnji po stvaranju demokratskih, dakle građanskih država, nije teško zaključiti da se radi *o suštinskoj evoluciji ovoga (pojma) prava*. U početku je ono bilo instrument samoosvajanja i oslobađanja etničkih zajednica iz sastava širih multietničkih zajednica, da bi to pravo vremenom postalo sredstvo u vođenju međunarodne politike (udruživanje, ali i povezivanje u nove asocijacije i saveze sa drugim državama) a u novije vreme sredstvo u rukama vodećih sila u postizanju geostrateških prednosti. Angažovanje velikih sila na pitanju ostvarivanja prava na samoopredeljenje u pojedinim državama se uvek opravdava težnjom za obezbeđenjem geostrateške ravnoteže, kao pretpostavke mira. Priznavanja prava na otcepljenje nacionalnoj manjini Albanaca u Južnoj srpskoj pokrajini Kosmet od demokratske i međunarodno priznate države Srbije, je, kako su mnogi stručnjaci upozoravali, najbolji primer zloupotrebe tog prava u međunarodnoj politici i najgrublja diskreditacija prava. Istovremeno je jedan takav presedan otvorio mnoga pitanja prava na samoopredeljenje etničkih zajednica širom sveta. Zbog prakse oružanog i nasinog ostvarivanja prava na samoopredeljenje nacionalne manjine Albanaca na Kosmetu, jedno tako plemenito i romantično kolektivno ljudsko pravo naroda, dostiglo je svoju suprotnost. Od (demokratskog) sredstva za mir u svetu, to pravo je sve češće izvor sukoba zbog uplitanja interesa trećih država u te procese.

Tako je u toku 2014. godine došlo do referenduma ruske manjine u Ukrajini i samoopredeljenja većinskog ruskog stanovništva Krima. Međutim, u ovom slučaju nije nastala nova država, kao na Kosovu, nego se etnička ruska zajednica na Krimu priključila državi Rusiji. Ovde ne problematizujemo političku istoriju ovog poluostrva, ali je mnogo pitanja koji su uzrokovali takav razvoj situacije. Treba reći da pokrajine Donjeck i Lugansk na istoku Ukrajine, isto tako aktualizuju pitanje prava na

---

² Grupa autora (1985): *Pravna Enciklopedija*, Savremena administracija, Beograd, s. 1244.

samoopredeljenje. Nakon toga, došao je i referendum za samoopredeljenje i otepljenje Škotske iz sastava Velike Britanije (18. septembar 2014), na kome je većina stanovništva otepljenju rekla NE. Jedan takav odgovor je moguće tražiti u činjenici što se je Škotska 1707. godine dobrovoljno ujedinila sa Engleskom u Veliku Britaniju. Ovakvi rezultati nikako ne znače i odustajanje Škotske, Severne Irske i Welsa od prava na samoopredeljenje. U novembru (9. novembar 2014) će se dogoditi referendum Katalonaca za otepljenje od Španije. Naime, Katalonija je 1714. godine bila nasilno uključena kao deo države Španije. Za Španiju su veoma problematične težnje za otepljenjem severnih pokrajina Galicije i Baskije ali isto tako i južne pokrajine Andaluzije.

Odnosi između Flamanaca i Valonaca u Belgiji su sve napetiji, više samostalnosti priželjkuje severnoitalijanski Veneto, Južni Tirol na severu Italije kao i ostrva Korzika, pa čak, i Sardinija gaji isto tako nadu da bi im samostalnost, ili bar mnogo više autonomije, u odnosu na centralnu vlast, donelo bolji život. Pitanje Kipra i otepljenje njegovog turskog dela je isto tako ostalo bez definitivnog rešenja i predstavlja potencijalnu opasnost za mir u tom delu sveta. Pitanje Kurda i Kurdistana je čini se, danas veoma aktuelno pitanje ostvarivanja prava naroda na samoopredeljenje, koje predstavlja test savesti međunarodne zajednice o poštovanju međunarodnog prava. Turska, Irak, Sirija i Iran su države, koje su delimično nastale na teritorijama gde su vekovima kao većinsko stanovništvo činili Kurdi, koji su jedan od retkih, a najbrojniji narod bez svoje države. Abhazija i Južna Osetija su isto tako upotrebile taj institut međunarodnog prava i odvojile se od Gruzije. Tu su još Gorski Karabah u Azarbejdžanu, Čečenija i mnoga druga potencijalna »žarišta« (zlo)upotrebe prava naroda na samoopredeljenje.

Upotreba toga prava je, kako pokazuju istorijske činjenice, retko kada je bilo istinski i većinski izraz volje jednog naroda (demokratski uslovljeno pravo), već je ono (pravo) bilo instrumentalizovano u smislu stalnog i uvek ponovnog postizavanja određene geopolitičke ravnoteže interesa, najčešće moćnih. Pravo na samoopredeljenje i otepljenje je u određenom istorijskom razdoblju bila romantična vizija mnogih u složenu državu integrisanih narodnih zajednica, koje su u tom pravnom institutu međunarodnog prava videle svoju bolju budućnost. Međutim, u uslovima globalizacije i još uvek jednopolarnog sveta, korišćenje ili upotreba toga prava za mnoge »otepljenje« zajednice, je avantura sa nesagledivim posledicama. Eklatantan primer realizacije toga prava, sa opisanim posledicama, je jugoslovenska tvorevina poznata kao Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija (SFRJ). Sa realizacijom prava na samoopredeljenje i stvaranjem nacionalnih država, nove države su ostale bez prirodnih granica i sposobnosti njihovog nadziranja, bez ekonomske samozadatosti, ali isto tako i bez mogućnosti da organizuju efikasnu funkcionalnu državu. Sa dobijanjem samostalnosti se u svakoj novoj državi povećala marginalnost u međunarodnom prostoru, što nije za zanemariti.

SAMOOPREDELJENJE I RASKORAK SUVERENITETA

Pravo naroda na samoopredeljenje, kojega je proklamovala buržoazija, potvrdila rezolucija londonskog kongresa Internacionale 1896, nakon Vilsonovog programa, odnosno Versajskog programa (1919) ušlo je u sadržaj Atlanske povelje 1941. godine. Naučna i posebno politička javnost je do danas najviše pažnje poklanjala pitanjima prava naroda na samoopredeljenje, kao temeljnog ljudskog prava, kada je bilo potrebno da se to pravo iskoristi sa strane neke od etničkih zajednica. Na osnovu brojnih slučajeva tog već upotrebljenog prava, ima puno razloga za istraživanje i valorizaciju efekta jednog takvog političkog čina. Praksa pokazuje, da je većina onih naroda ili zajednica, koje su sanjale nezavisnost i suverenost za sebe, otcepljenjem postigle su samo drugi i teži oblik zavisnosti i neslobode.

S aspekta razvoja građanskih demokratija samoopredeljenje, u vidu otcepljenja određenih naroda od državnih zajednica, je proces, koji protivureći osnovnoj ideji o građanskoj državi, odnosno državi građana, ljudi, a ne naciona. Dakle, u novim okolnostima pravo naroda na samoopredeljenje i otcepljenje nema više onaj značaj, koji je imalo u prošlosti, što su najbolje pokazali rezultati referendumu za otcepljenje Škotske od Velike Britanije. Zato filozofija i vizija škotskog društva podupire rađanje alternative i nov politički jezik, koji inače zagovara načelo samoopredeljenja (naroda) a pri tome ga ne opterećuje sa isključivim apsolutima, sa suverenošću ili otcepljenjem. U tom smislu radi se o uspostavljanju novih odnosa među ravnopravnim građanima

Nije teško videti da u političkoj praksi, kada se radi o samoopredeljenim narodima i na tom pravu nastalih država, postoji *raskorak između de jure suvereniteta*, koji međunarodni sistem dozvoljava takvim državama *i de facto mogućnosti da služe svom stanovništvu* i da se ponašaju kao odgovorni članovi međunarodne zajednice. Drugim rečima, većina tih novih država nema potrebnu specifičnu težinu i kritičku masu da može značajno uticati na odnose u međunarodnoj politici, kako bi građani imali nekakve prepoznatljive koristi odnosno ugodnosti od novog statusu. Drugi aspekt posledica otcepljenja se najbolje vidi u porastu ili opadanju kvaliteta života građana tih država. Nema nikakve sumnje, da sve zajednice, odnosno narodi, koji su se odlučili da iskoriste to svoje pravo, sigurno su verovali da će sa jednom takvom promenom sigurno bolje živeti. Ekonomska dovoljnost je osnovna pretpostavka za postojanje funkcionalne države, koja je sposobna da zadovolji potrebe svojih građana na unutrašnjem planu i da bude verodostojan partner u obezbeđivanju mira na međunarodnom planu. Jer, međunarodna zajednica je moguća toliko, koliko je čine suverene države. To znači, da države svoju legitimnost na unutrašnjem i inostranom planu dobijaju obavljanjem ključnih funkcija na usmeren i planirani način. Da bi država bila potpuno suverena i nezavisna, ona mora biti u mogućnosti da stvara profit na način u kojem ona ne treba pomoć sa strane, i gde je ona samodovoljna.

Analizom političkih događaja na međunarodnoj sceni u neposrednoj prošlosti dolazimo do zaključka, da mnoge države, koje su nastale na temelju prava naroda na samopredeljenje, to isto pravo kao univerzalno i svezremensko pravo, nisu htjele da priznaju na primer Palestini. Uzdržano glasanje, odnosno neglasanje za priznanje Palestine (29.11.2012) u Organizaciji ujedinjenih naroda u Njujorku od strane država nekadašnjih republika Jugoslavije, osim Srbije, jasno pokazuje deficit suvereniteta i moći tih država da slobodno izražavaju volju svoga stanovništva. »Od kada su Slovenija i Hrvatska postale slobodne, nezavisne i suverene države, ostali su bez slobode odlučivanja o upravo svakom pitanju naše suverenosti».³ Samoopredeljenje, koje je bilo uslovljeno uključivanjem novih država u šire narodne i državne asocijacije je nolens – volens, unapred osuđeno na odricanje od dela, a ponekad i ukupnog suvereniteta. Tako danas osamostaljene države, skoro da nemaju nikakvog suvereniteta na području monetarne i fiskalne politike, međunarodne politike, pa čak i na području izvršavanja zakonodavne i sudske vlasti u svojim državama. Dakle, pravo na samoopredeljenje naroda se u savremenim uslovima globalizacije i uključivanja u šire državne i političke asocijacije osamostaljenih naroda, perfidno relativizuje, ili čak, ukida i to uz saglasnost tih država.

NORME MEĐUNARODNOG PRAVA O SAMOOPREDELJENJU

Sve napred rečeno upućuje na razmišljanje o tome, da je potrebno još jednom pregledati i ponovo definisati postojeće međunarodne norme, kojima se uređuje ovo pravo. Tu potrebu možemo razabrati i iz dikcije postojećih deklaracija, rezolucija, paktova i drugih formalnih oblika međunarodnog prava. U nastavku, pogledajmo na kratko, kako je to pravo uređeno u navedenim dokumentima.

U »**Deklaraciji o načelima međunarodnog prava o prijateljskim odnosima i saradnji država**, shodno Povelji UN«, iz 1970. godine stoji da: »Ništa u prethodnim paragrafima neće biti tumačeno kao da ovlašćuje ili podstiče bilo kakvu akciju koja bi imala za cilj da razori ili ugrozi potpuno ili delimično teritorijalni integritet i političku nezavisnost bilo koje suverene i nezavisne države. Pravo na samoopredeljenje naroda dakle, ostvarivo je sa stanovišta međunarodnog prava samo onda kada ono nije u neskladu sa principom teritorijalnog integriteta države.«³ Ovaj uslov, koji štiti međunarodni poredak, ovu deklaraciju čini posebnim dokumentom za razumevanje međunarodnih odnosa. On je ponovljen i naglašen i u drugim značajnim međunarodnim dokumentima, kao što je Završni akt Konferencije o evropskoj bezbednosti i saradnji (KEBS) iz 1975. godine. U tom smislu, svaki jednostrani akt stvaranja (*etnički motivisane*) države na teritoriju već postojeće i međunarodno priznate države, smatra se secesijom i kao takva ona ima malo uporišta u međunarodnom pravu.

---

³ Perazić, G. (1990): *Pravo na otepljenje nema osnove u odlukama AVNOJ-a i Ustavu SFRJ*, 1990: 4).

Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima⁴, koji je bio donet 1966. godine zajedno sa Međunarodnim paktom o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, između ostalog naglašava potrebu za obezbeđivanjem zaštite prava manjina. Međutim, ovaj pravni akt govori o nacionalnim manjinama, a ne o narodima, i kada već govori o manjinama, on govori o njihovom pravu na samoopredeljenje, što znači o pravu na očuvanje svog identiteta u okruženju ne matične, već domicilne države. Naravno, prava manjina su obaveza domicilne države. Tako npr. 27. član tog pakta kaže da u državama, u kojima žive etničke, verske ili jezičke manjine, pripadnicima tih manjina neće biti određeno pravo da u zajednici sa drugim članovima razvijaju svoju kulturu, da ispovedaju svoju veru i upotrebljavaju svoj jezik. Taj isti član ugovorne strane ne obavezuje samo na zabranu diskriminacije, već im daje obavezu da donose pozitivne mere za zaštitu manjina. Dakle, ovaj dokument uređuje pitanje položaja nacionalnih manjina, a nikako naroda. To treba imati na umu pri analizi pozicije naroda u procesu samoopredeljenja.

Posle Drugog svetskog rata pravo na samoopredeljenje postaje pozitivno međunarodno pravo, istaknuto u mnogim međunarodnim dokumentima. Ali, redaktori tih dokumenata nisu ispustili da naglase rezerve koje ukazuju da je uvek primat imalo državno jedinstvo. Tako u **»Deklaraciji o davanju nezavisnosti narodima i zemljama pod kolonijalnom upravom«** iz 1960. godine stoji: »svaki pokušaj da se delimično ili u potpunosti razbije nacionalno jedinstvo i teritorijalni integritet neke zemlje je nespojiv sa ciljevima i načelima UN«.

Završni akt evropske Konferencije o bezbednosti i saradnji 1975. posebno naglašava teritorijalnu celovitost (*Territorial integrity of States*) međunarodno priznatih država, kao pretpostavke trajnog mira i sigurnosti. U prvom pasusu je zbog toga zapisano: „Države članice će poštovati teritorijalnu celovitost svake države članice“. A u drugom pasusu ovog dokumenta nadalje stoji: „U skladu s pravilima će se države članice uzdržavati svake radnje, koja nije u skladu sa ciljevima i principima Povelje Organizacije ujedinjenih naroda, protiv teritorijalne celovitosti, političke nezavisnosti ili jedinstva država članica, te ponajprije protiv svake pretnje ili upotrebe sile“. Pažljivim čitanjem odrednica Helsinške povelje, može se zaključiti da su novinari i političari s pravom zaključili, kako je u stvari ovaj Akt, dokument o konačnosti i nepromenljivosti međunarodno priznatih granica suverenih država. Naravno, ovo ne važi, ako se suverene države međusobno drugačije ne dogovore.

Dakle, stručna i naučna javnost imaju pred sobom problem, pre svega političke, a onda i pravne prirode. Politika, kao praktična filozofija koja se uvek iznova pita o društvenoj suštini zajednice, ili svoje uozbiljenje nalazi u distribuciji društvene moći i njene upotrebe za postizanje

---

⁴ Objavljen u United Nations Treaty Series (UNTS), Vol. 999. s. 171; potpisalo ga je 149 država; Slovenija ga je nasledila sukcesijom SFRJ (6. jula 1992).

određenih ciljeva pre svih stvaranje »najbolje zajednice« na nivou država, međutim, u uslovima globalizacije, postaje ne samo istorijsko svezremenski i sveobuhvatni, već i sveprisutni proces i fenomen. A nužna pretpostavka konstituisanja prvih elemenata zajednice u vidu koncepcije globalnog federalizma je i pravo, kao način normativnog oblikovanja političkih odluka i dogovora. Nije teško primetiti da je pravo ustvari konačno pronađeno sredstvo, koje omogućava da se za društvo na najbolji način, ostvaruju privatni i javni politički interesi u polisu.

To znači, da je pravo ustvari nastavak politike odnosno stvaranje formalnih i neformalnih puteva za kreiranje i izvršavanje politike. Drugim rečima, pravo je u svojoj društvenoj ulozi ustvari politička volja određene grupe ili pojedinca pretočena u pravnu normu. Pravo sledi politici, ali isto tako u određenim društvenim situacijama može da predhodi politici. Naime, sa svojom logističkom infrastrukturom (pravni putevi), pravo otvara mogućnosti za određivanje i izvršavanje legitimnih politika privatnog i javnog značaja. U tom kontekstu je veoma ubedljiv Eugen Ehrlich, koji kaže: „Pravni fenomen treba tražiti pre svega u svakodnevnom istinskom životu izvan sudskih dvorana, zakonskih naredbi i kabinetskih doktrina. Tek iz istinskog 'živog prava', pravna pravila se sele u sudsko pravo odnosno u tzv. norme odlučivanja u doktrinarno odnosno jurističko pravo“.⁵

I, ako je društveni život, dakle, sva činjenja i sve relacije u njemu politika, onda načelo *ius ex facto oritur* (*pravo proizilazi iz činjenja*), potvrđuje da pravo nužno proizilazi iz politike, koja čini njegovu materijalnu osnovu. Ukratko, pravo je, iako mladi pravници po Evropi to ne žele da prihvate, sastavni deo politike, često veoma važno sredstvo za ostvarivanje politika. Dakle, pravo je uvek politički angažovano i kako ne postoji takozvano »nezavisno« ili »objektivno« pravo u jednakoj meri ne postoji ni ne angažovana politika. Već toliko poznata latinska izreka, *auctoritas, non veritas facit legem*, pokazuje da se nastajanje pravnih pravila ne vezuje za postojanje istine, već za volju vlasti, koju razumemo kao koncentrisanu i legitimnu upotrebu političke moći zajednice. Političke odluke su uvek, osim u retkim prilikama kada može biti i drugačije, ispred pravnih, čak i onda kada se stvara pravo. Radi se samo o tome, da političke odluke moraju da budu normativno odnosno pravno izražene, što je opet u saglasnosti sa političkom idejom o pravnoj državi i vladavini prava. Pretakanjem u pravne norme, političke odluke nisu samo saopštene već postaju utvrđene (*Ius appellatur non quia iustum est, sed quia iubetur*). Što znači, da se pravo ne naziva tako zato što je pravedno, već zato što je neko činjenje sa strane legitimnog nosioca političke moći tako zapovedao.

Recimo još jednom, između interesa i njihovog ostvarivanja u uređenim, slobodnim i demokratskim sredinama, stoji pravo kao sistem u polisu dogovorenih odnosno zapovedanih normi o pravilnosti postupanja. Zbog toga je pravo, gledano u povezanosti sa politikom, u suštini normativna artikulacija demokratski postignute društvene saglasnosti o

---

⁵ Sancin, V. (2007): *Suverenost in mednarodno pravo*, Javna uprava, Inštitut za javno upravo, Ljubljana št. 2-3. s. 206.

načinima, sredstvima i putevima određivanja i ostvarivanja političkih ciljeva. Dakle, ništa u pravu ne postoji, a da pre toga na neki način nije bilo u sferi političkog. I, na kraju da parafraziramo Karla Marksa (*Das Elend der Philosophie*), i zaključimo, da pravo određuje i objašnjava, kako da postupamo, šta da činimo u određenim okolnostima i odnosima, međutim, to što ne objašnjava je pitanje, kako i zašto nastaju te okolnosti i ti odnosi u kojima moramo zapovedano postupati i činiti. Svakako je to, uvek nova konstelacija političke moći u društvu i njena upotreba prilikom artikulacije i ostvarivanja političkih interesa, koje donose promene u društvu i njegovom užem i širem okruženju. Ono, što je za ovo istraživanje veoma važno je imati na umu, da je pravo zbog ljudi, a ne zbog države, »te da pravo, koje zavisi samo od države ustvari i nije pravo u pravom smislu te reći«.

Za odgovore u problemu sukoba vrednosti kao što je teritorijalna celovitost međunarodno priznatih država na jednoj, i kolektivnog ljudskog prava naroda na samoopredeljenje i otepljenje na drugoj strani, je važno i pitanje razumevanja pojma suverenosti. Naime, dogmatično razumevanje pojma suverenost, koja državi pripisuje i daje apsolutnu vlast na njenom teritoriju i stanovništvu koje tamo živi, »odriče univerzalnost pravu, te na taj način odriče i međunarodno pravo, koje u takvom svetu nije potrebno, niti može da nastane, jer vlada stanje anarhije apsolutno suverenih država, nespornih na međusobnu saradnju. Upravo u odnosu između države i međunarodnog prava nalazimo suverenost. Suverenost je ustvari ključna veza između države i međunarodnog prava. 'Pravni red je u svojoj suštini univerzalan' (Gustav Radbruch, *Filozofija prava*) i ne treba državnih granica«.

Niko ne sumnja u to, da su ljudska prava i njihovo poštovanje mera suštinske pravilnosti, legitimnosti odnosno pravnosti pravnog reda određene države, pa na taj način u definiciji države dodajemo kao esencijalni element i ljudska prava. Ako ljudska prava prihvatimo i u redu vrednosti ih postavimo na prvo mesto, onda su i država, suverenost i međunarodno pravo sasvim nesporni. Ali, ako posumnjamo u ljudska prava i na prvo mesto postavimo državu, zajednicu ili neku partiju, a pojedinca podredimo takvim vrednostima, onda se javlja razlog, koji zahteva previđenje načela neintervencije, i pod određenim uslovima omogućava pravo kršenja principa suverenosti država. To su iz bliske istorije poznati razlozi sprečavanja humanitarnih katastrofa i zločina genocida, koji dozvoljavaju intervencije⁶ u kojima je bila isključena protivpravnost u procesu narušavanja suverenosti pojedinih država. Dakle, radi se o previdu načela iz Deklaracije o neintervenciji, koja inače kaže, da 'nijedna država, ili zajednica država, nema pravo da interveniše, neposredno ili posredno, iz bilo kojeg razloga, u unutrašnje ili spoljne poslove bilo koje države'. Svaka takva intervencija po toj deklaraciji, znači kršenje međunarodnog prava.

---

⁶ Načelo neintervencije je određeno u Deklaraciji načela međunarodnog prava o prijateljskim odnosima i saradnji među državama, koja je bila doneta u skladu sa Poveljom OUN 1970. godine.

JUGOSLOVENSKO ISKUSTVO PRAVA NA SAMOOPREDELJENJE

Praksa ostvarivanja prava naroda na samoopredeljenje na prostorima nekadašnje Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (1943–1991) bila je dinamična, specifična i sa veoma tipičnim karakteristikama secesije, što nije isto što i samoopredeljenje. Zbog toga su uglavnom nastale i posledice, koje građani tih država nisu očekivali. Nekadašnje republike, koje su otcepljenjem izašle iz zajedničke države Jugoslavije, nisu bili subjekti, koji su u takvom obliku ušli u sastav zajedničke države. Subjekti stvaranja Jugoslavije bili su, što je bilo i u skladu sa međunarodnim pravnim normama, narodi. Dakle, tri naroda bez jasno definisanih i međunarodno priznatih granica (izuzev većeg dela srpskog naroda), ušlo je 1918. godine u zajedničku i unitarnu državu Kraljevinu Jugoslaviju. Naravno, sa priznavanjem srpske monarhije kao nosioca i titulara suvereniteta, Hrvati i Slovenci su pristali na određeni stepen formalne neravnopravnosti, što je bio razlog za stalne secesijske napore tih naroda i permanentnu državnu krizu. Tako se dogodilo, da se sa upotrebom prava naroda na samoopredeljenje, u periodu od 1991. do 2008. godine, osamostalilo pet naroda i jedna nacionalna manjina

Danas niti jedna novonastala država naslednica Jugoslavije, nema prihvatljive prirodne granice, kao jednog od elemenata za konstituisanje državne teritorije. Bez obzira na tragičnu prošlost kontinuiranog etničkog čišćenja, nijedna današnja država nema stabilan etnički i kulturni prostor. Isto tako, nijedna republika nekadašnje Jugoslavije, a danas država, nema realnih ekonomskih mogućnosti da izdrži državni aparat u punom kapacitetu. Funkcionalna država podrazumeva oslonac na svoje snage, a to opet znači vojsku za obezbeđivanje teritorijalnog integriteta, policiju za obezbeđivanje unutrašnje bezbednosti, diplomatski ansambl za održavanje međunarodne saradnje, a posebno sastav dvodomnih parlamenata. Realizacijom prava na samoopredeljenje nekadašnje republike jedinstvene države Jugoslavije i nerealizacijom toga prava u Škotskoj, su primeri, koji upućuju na redefinisane pojma prava naroda na samoopredeljenje.

ZAKLJUČAK

*»Sloboda postoji onda, kada ljudi mogu da govore,
a demokratija onda, kada vlada uvažava govor ljudi«.*

Alastair Farrugia

Na tragu svega napred iznesenog, vidi se da je pitanje prava naroda na samoopredeljenje u uslovima opštesocijalne, a pre svega evolucije u međunarodnim odnosima, sa mnogo aspekata realtivizirano do te mere, da zahteva redefiniciju, kako bi politička a time i svaka druga budućnost čovečanstva bila izvesnija. Tu mislimo, pre svega, na, eksterne posledice

globalizacije, ideološko političke pluralizme i sukobe kao i na odgovorni održivi razvoj, odnosno na nosivost planete. Drugo, praksa je pokazala da dobivena nezavisnost polaže odgovornost za budućnost u ruke novoosamostaljenih naroda i njihovih političkih predstavnika. Očito je da nada u bolju budućnost nakon otopljenja, nije praćena i prihvatanjem odgovornosti. Odgovornost mora biti uzrok i posledica istinske slobode. Istorija nas uči da su svi ratovi i sukobi bili samo posledica borbe za slobodu, koja nažalost nikada nije proizašla iz odgovornosti. Vreme je da misleće društvo postavi problem egzistencijalne krize ljudske vrste, a unutar njega i pitanje slobode kroz samoopredeljenje naroda, kao osnovno pitanje o univerzalnom etosu.⁷ Nespremnost da se prihvati odgovornost političkog vođstva u novonastalim državama se najbolje vidi u velikoj težnji za uključivanjem tih država u šire vojne, političke kao i državne asocijacije.

Na primeru škotskog referenduma je najbolje iskazana smer redefinisavanja pitanja prava naroda na samoopredeljenje, i to tako da se uspostavi jedan novi model kohabitacije različitih nacionalnih zajednica, povezane mogućnostima demokratske participacije u odlučivanju o najbitnijim pitanjima, koja kao celina u takozvanoj ekonomiji ali i politici obima, donosi koristi za sve njene delove, odnosno članice. Ta »politika i ekonomija obima« je upravo ono što je nekadašnjoj zajednici naroda u Jugoslaviji donosilo, socijalnu sigurnost i specifičnu težinu u međunarodnim odnosima. Govorimo o pitanju koje bi danas morale postaviti nacionalne države, njihova civilna društva i javni intelektualci: kakav izbor/strategije imaju na raspolaganju i kako mogu osigurati i nadgraditi svoj način života u uslovima delovanja globalizacije. I sasvim na kraju ovog zaključka, potrebno je dati odgovor na pitanje, kako u već pomenutim uslovima obezbediti delovanja prava na međunarodnom planu, dakle izvan granica vlastitih nacionalnih država, gde se danas pravo primenjuje.

SELF-DETERMINATION AND SOVEREIGNTY OF THE STATES

Božidar Veljković PhD professor, Lea Marija Colarić Jaskše MA, Borut Vojinović PhD

Abstract: Right to self-determination and secession in a certain historical period was a romantic vision of many in a complex state of integrated national community, which in this legal institute of international law have seen their better future. However, in terms of globalization and a unipolar world, exploitation or use of this right can be for many "secession" community adventure with unforeseeable bad consequences for them. Practice shows that most of the people or communities that were dreamed independence and sovereignty for themselves, secession reached a

---

⁷ Generalna skupština OZN je 2001. godine donela Izjavu o svetovnom univerzalnom etosu, koju je pročitao Hans Kung, teolog sa Univerziteta u Tubingenu, koji je zbog toga kasnije od Vatikana dobio zabranu rada.

second and more severe form of addiction and lack of freedom. From the perspective of the development of civil democracy, self-determination in the form of secession of certain people from the internationally recognized state board's process, which contradicts the basic idea of the bourgeois and democratic state, and the state of citizens, communities of people rather than nation. So, in the new circumstances the right of peoples to self-determination and secession no longer have the significance that it had in the past, what are the best proven results available secession states of the former Yugoslavia and the referendum for secession of Scotland from the United Kingdom.

Keywords: *law, international law, self-determination, secession, secession, globalization, state policies.*

LITERATURA

1. Avbelj M. (2002): *Država, suverenost in mednarodno pravo*, Ampak, december 2002
2. Dani Rodrik (2010): *Grški nauk za svetovno gospodarstvo*. Delo 21. maj, Ljubljana
3. Dežulović B., (2014): *Da li znate, da ste u ratu*, Objektiv, Dnevnik, Ljubljana
4. Grupa autora (1985): *Pravna Enciklopedija, Savremena administracija*, Beograd
5. HowseRobert. (2010): *Smo zdaj res lahko secesionisti?* Delo, Ljubljana
6. Lutovac Z. (1999): *Međunarodna zajednica ni kosovsko pitanje (1997-1999)*, Kosovo, Nova srpska politička misao, Nova edicija VI (3-4)
7. Perazić G. (1990): *Pravo na otcpljenje nema osnove u odlukama AVNOJ-a i Ustavu SFRJ*
8. Salačanin S., (2006): *Avtonomija kot možni način odpravljanja etničnih napetosti: primer avtonomije Kosova in Metohije*. Diplomsko delo, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana
9. Sancin V. (2007): *Suverenost in mednarodno pravo*, Javna uprava, Inštitut za javno upravo, Ljubljana
10. Veljković B. (2002): *Pravo i moč*, Pravna praksa, leto 21/560, Ljubljana